

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR ÓBUDAI ÉPÜLETÉNEK 20. ÉVFORDULÓJÁRA

Előzmények

A rendszerváltást követően a Magyar Köztársaság Országgyűlése 1991. december 12-én törvényt alkotott az Országos Levéltár és az Új Magyar Központi Levéltár¹ újraegyesítéséről, a rendelkezés 1992. július 1-jén lépett hatályba. Az 1991. évi LXXXIII. törvény (*A levéltári anyag védelméről és a levéltárakról szóló 1969. évi 27. törvényerejű rendelet módosításáról*) egyúttal határozott arról is, hogy az egykori Magyar Dolgozók Pártja és a Magyar Szocialista Munkáspárt szerveinek iratai az állam tulajdonát képezik, elhelyezésükről és kutathatóvá tételükről a művelődési és közoktatási miniszter köteles gondoskodni. Az 1989 utáni politikai és gazdasági átalakulás pedig számos állami tulajdonú nagyvállalat felszámolását eredményezte, ezek történeti értékű iratanyagai a levéltár illetékességébe tartoztak, így beszállításukról és szakszerű tárolásukról intézkedni kellett. A feladatok sokasága és az 1980-as évektől egyre inkább nyilvánvalóvá váló raktári helyszűke, valamint a személyi állomány zsúfoltsága egy új levéltárápület építését tette szükségessé. A *szovjet csapatkivonás kapcsán megüresedett egyes ingatlanok hasznosításáról* szóló 1032/1991. (VII. 9.) számú kormányhatározat a Budapest III. kerületében lévő Bécsi út 314–324. szám alatti volt szovjet laktanya területének egy részét átadta a Művelődésügyi és Közoktatási Minisztériumnak levéltárápítési célokra. Ennek értelmében adott megbízást a minisztérium egy kb. 50 000 folyóméternyi levéltári anyag befogadására alkalmas épület látványtervének elkészítésére.²

¹ Az Új Magyar Központi Levéltár (UMKL) a művelődésügyi miniszter 186/1969. (M. K. 24.) sz. utasítása alapján 1970. június 1-jén kezdte meg működését. Indulásakor egyetlen iratórzó osztálya volt, a Népi Demokratikus Osztály. 1979-ben a minisztérium az UMKL illetékességéjébe rendelt egy sor vidéki nagyvállalatot, ennek nyomán létrejött a Vállalati Osztály, valamint szintén minisztériumi döntés értelmében a Módszertani Osztály. Ez utóbbi feladata többek között az irat-tani kutatások végzése és szervezése, a levéltárakra és tevékenységükre vonatkozó adatok gyűjtése, közreadása volt. A 186/1969. (M. K. 24.) MM utasítást az Új Magyar Központi Levéltárról a 2/1997. (Műv. K. 36.) MKM utasítás helyezte hatályon kívül. Lakos János: *A Magyar Országos Levéltár története*. Budapest, 2006, 423–427.

² 1991. évi LXXXIII. törvény. <https://mkogy.jogtar.hu> (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 27.); 1032/1991. (VII. 9.) Kormányhatározat. <https://uj.jogtar.hu> (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 27.); Dóka Klára – Müller Veronika – Réfi Oszkó Magdolna (szerk.): *A magyar levéltártörténet kronológiája 1000–2000*. Budapest, 2000, 271.; Lakos: i. m. 431.; *A Magyar Országos Levéltár óbudai épülete*. Budapest, 1997.

Az épület átadása

Az építkezés 1994 júniusában kezdődött el Óbudán. Az épület alkotói a Pro Domo Kft., a Múber-Invecon Kft. és a Középületépítő Rt. voltak, tervezője pedig Tolnay Lajos építész, akinek nevéhez számos középület tervezése fűződik, így például a keszthelyi Helikon Szálló, a mai nevén Hermina Towersként ismert irodaház az Ajtósi Dürer sor sarkán, Gérce faluháza, Sopronban a Csík Ferenc uszoda, a Miskolci Egyetem könyvtárának épülete, amelyért 1970-ben megkapta az Ybl-díjat, továbbá a Múcsarnok, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára épülete és az Operaház rekonstrukciós munkálatai.³

Az építkezés 1996 novemberében fejeződött be. A 13 777 m²-nyi területből a beépített rész 2721 m², az út- és járdafelület 1432 m², a többi parkosított zöldterület. A főépület összesen hét szintből áll, amelyek közül négy a talajszint alatt van. Itt kerültek kialakításra a raktárhelyiségek – szintenként kettő, vagyis összesen nyolc –, amelyek egyenként több mint öt km iratanyag befogadására alkalmasak. A mínusz 1-es szinten található egy nagy előrendező terem, a későbbiek során itt kaptak helyet az informatikai szerverek. A talajszint felett vannak a munkaszobák, a restaurátorműhely, a digitalizáló labor, a könyvtár- és a mikrofilmraktár, a kutatóterem és a könyvtárszoba. A beruházás összköltsége 1843 millió forint volt.

Az új levéltárépület átadására 1997. február 28-án került sor ünnepélyes keretek között. A megjelenteket az Országos Levéltár akkori főigazgatója, a 2017-ben elhunyt Lakos János⁴ köszöntötte: *„Tisztelt Vendégeink, Hölgyeim és Uraim! A mai nap kiemelkedő jelentőségű az Országos Levéltár történetében. Az intézmény 1922–1923-ban költözhetett be a budai várban felépült impozáns palotájába, amely akkor-tájt Európa egyik legmodernebb levéltárépületének számított. Csaknem háromnegyed évszázad elmúltával hasonló nagyságrendű, a mai kor igényeinek megfelelő vadonatúj levéltárépület átadásán lehetünk jelen.”* Ezt követően Göncz Árpád⁵ köztársasági elnök ünnepi beszédére került sor, amely az intézmény történelmi szerepére és fontosságára hívta fel a figyelmet: *„[...] a magyar múltnak az emlékeit, és itt a múlton értem a tegnapi napot is, folyamatosan őrzi, archiválja, használhatóvá teszi a tudományos kutatás, a hétköznapi és mindenki polgári kívánságainak, igényeinek kielégítésre. Ez a munka egyre szélesedik. Korunkban a papírtermelés folyik, mind több és több papírt termelünk, és amit termelünk, az mind fontos adatokat őrzi meg mindennapjainkról, és holnap a tegnapjainkat magyarázhatóvá teszi.”* A kor-

³ *A Magyar Országos Levéltár óbudai új épületének megnyitó ünnepségén elhangzott beszédek.* Budapest, 1997, 1.; Tolnay Lajos Ybl-díjas építész 1933-ban született Budapesten, és 84 éves korában, 2017. augusztus 13-án hunyt el. https://index.hu/urbanista/2017/08/17/elhunyt_tolnay_lajos_ybl-dijas_epitesz_miskolci_egyetem_konyvtara_keszthely_helikon_szallo/ (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 27.)

⁴ Lakos Jánosról lásd e kötetben Mikó Zsuzsanna megemlékezését. (A szerk.)

⁵ Göncz Árpád 1990–2000 között volt a rendszerváltást követően Magyarország első köztársasági elnöke. 2015. október 6-án hunyt el, a levéltár épületétől nem messze található Óbudai temetőben helyezték végső nyugalomra.

mány képviselőjében Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter mondott ünnepi beszédet: „Köszöntöm a levéltárosság legújabb fellegvárát, s őrizzék bár e falak életünk legföltettebb titkait is, üdvözlöm a magyar kultúra e sokszor mostohagyerek-ként kezelt elhanyagolt intézményének, a levéltárnak új térhódítását. Kívánom, hogy az informatika eredményeit is felhasználó levéltár ezután is maradjon a hétköznapi ember pályájának emlékműve, kincstára és mindenki előtt nyitva álló bemutatóhelye.” Végül az Ybl-díjas építész, Tolnay Lajos szavaival zárult a levéltár új épületének átadása, aki beszédében a technikai megvalósításokra helyezte a hangsúlyt: „A szubjektív tervezői szándék mellett azonban szólnom kell a koncepció egyéb, objektív tényezőiről, a helyszínről, a funkció igényelte tömegről, az építési és üzemköltséggel való takarékoskodásról, valamint ezek kölcsönhatásairól. A helyszínt a Testvér-hegyi lejtő, alját a Hármashatárhegy és a Csúcs-hegy erdői és az Aranyos-hegy kiskertjei keretezik. A lágy, festői domborzatú táj karakteréhez a szükséges, 50 ezer légméteres épület-tömeg terepszint feletti megjelenítése környezetrombolással lett volna egyenértékű. Ezért is rejtettük négy szintes pincébe az épület látható tömegének kétszeresét kitevő maximálisan 51 kilométernyi iratot a polcain befogadni képes klimatizált raktárakat. Ez a megoldás a határoló földtömeg közel állandó hőmérséklettartásából következőleg energia-megtakarítást is eredményez.”⁶ A Magyar Országos Levéltár óbudai épülete 1997 végén nyitotta meg kapuit a kutatók és látogatók előtt.

A Lángliliom utca 4. napjainkban

Az eltelt 20 év során az óbudai épületben számos változás történt, többek között az, hogy jelenleg öt főosztály működik a telephelyen. Itt található a Gazdasági Levéltári Főosztály, amely magába foglalja a Vállalati osztályt és az 1945 utáni Gazdasági Kormányiszervek osztályát. A Főosztály raktárai a földfelszín alatt vannak, és bár ide került a Hess András téri költözésből adódóan az 1945 utáni Politikai Kormányiszervek iratainak egy része, kb. négy kilométernyi szabad kapacitás még rendelkezésre áll a további iratbeszállítások számára. Az iratórzó főosztály állományában nem csak a felszámolt vállalatok történelmi értékű iratai, mint például a Magyar-Szovjet Olaj Rt.,⁷ a Ganz Villamosság Művek,⁸ a Paksi Atomerőmű,⁹ az Autó- és Traktoripari Tröszt,¹⁰ a Hunnia Filmgyár, a Magyar

⁶ A Magyar Országos Levéltár óbudai új épületének megnyitó ünnepségén elhangzott beszédek... 1–6.

⁷ Pusztainé dr. Pásti Judit – Szabó Attila: Szovjet–magyar vegyesvállalatok iratrendezésének tapasztalatai. *Levéltári Szemle*, 2015. 2. sz. 66–80.

⁸ Kiss Péter : Ganz Ábrahám emlékezete. *Az MNL honlapja, A hét dokumentuma*, 2015. 12. 14. <http://mnl.gov.hu/mnl/ol/kereses?kulcsszo=Ganz+%C3%81brah%C3%A1m+eml%C3%A9kezete> (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.)

⁹ Kiss András: Atomenergia és kutatás. A Paksi Atomerőmű „Levéltára”. *Az MNL honlapja, Aktakaland*, 2016. 08. 03. <https://aktakaland.wordpress.com/2016/08/03/atomenergia-es-kutatas/> (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.)

¹⁰ Uő: *A Csepel Autógyár a tervgazdaság rendszerében (1948–1953)*. PhD-disszertáció. ELTE BTK, Budapest, 2015.

Optikai Művek vagy a MÁV anyaga található meg, hanem a bankoké, pénzintézeteké,¹¹ a KSH-é,¹² egyes minisztériumoké, mint például az Iparügyi Minisztérium,¹³ Pénzügyminisztérium. A Magánlevéltárak és Gyűjtemények Főosztályhoz tartozó mikrofilmár is a Lángliliom utcában van, a raktárában lévő másolatgyűjtemény nagyrészt biztonsági és kiegészítő filmeket tartalmaz.¹⁴ Az épületben megtalálható még az Országos Levéltár könyvtárállományának egyötöde is, amely a régi UMKL könyvtárából került ide, és 1998-ban szállították át a Hess András téri épületből Óbudára. A raktárral és olvasóteremmel rendelkező fiókkönyvtár a gazdaságtörténettel, a szocialista irodalommal, család kutatással, genealógiával kapcsolatos szakkönyveken kívül őrzi még az Ember Győző-gyűjteményt, valamint raktárában található az Országos Levéltár egyik legértékesebb könyve, a bányászattal foglalkozó Georgius Agricola által írt és 1557-ben kiadott *Vom Bergwerck* című kötet,¹⁵ amelyet kézzel festett ábrákkal díszítettek.

A kutatókat szakmailag felkészült kutatótermi kollégák várják a jól felszerelt kutatóteremben, amelyben 13 db mikrofilmolvasó, 26 számítógép és 20 iratos hely található. Ezek mellett Óbudán van az Állományvédelmi osztályon működő, már említett digitalizáló labor, a szárítóhelyiség, egy restaurátorműhely és a könyvkötészet is. A digitalizáló labor 20 éve még mikrofilmlaborként funkcionált, majd 2002-ben megérkezett az első szkennel, 2010-től pedig elindult a tömeges digitalizálás nem csak eredeti iratról, hanem mikrofilmről is. A szárító helyiség olyan beszállított iratok átmeneti – néhány héttől akár több hónapig tartó – elhelyezésére alkalmas, amelyeknél a papír belső egyensúlyi nedvességtartalma a megfelelő

¹¹ Uő: 150 éves a magyar postaigazgatás és egy „elfeledett üzletág”, a Magyar Királyi Postatakarékpénztár. *Az MNL honlapja, A hét dokumentuma*, 2017. 06. 12. http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/150_eves_a_magyar_postaigazgatas_es_egy_elfeledett_uzletag_a_magyar_kiralyi (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.); Závocski Adrienn: A Duce első magyarországi mellszobra. *Az MNL honlapja, A hét dokumentuma*, 2016. 12. 12. http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_duce_elso_magyarorszagi_mellszobra (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.)

¹² Túrke Gábor: Mióta kopogtat a népszámlálási biztos? A volt KSH Levéltára népszámlálási iratai a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) őrzésében. *Az MNL honlapja, Aktakaland*, 2015. 10. 26. <https://aktakaland.wordpress.com/2015/10/26/miota-kopogtat-a-nepszamlalasi-biztos/> (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.); Uő: A „vörös térkép” árnyékában. *Az MNL honlapja, A hét dokumentuma*, 2014. 06. 02. http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/a_voros_terkep_arnyekaban.html (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.)

¹³ Nagylaki Endre: Jelentés a Weiss Manfréd Acél és Fémművei Rt. elhurcolt javainak felkutatásáról. *ArchívNet*, 2009. 4. sz. http://www.archivnet.hu/politika/jelentes_a_weiss_manfred_ancel_es_femmuvei_rt_elhurcolt_javainak_felkutatasarol.html?oldal=2 (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.)

¹⁴ http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kutatas/iratanyag_leirasa/mikrofilmtar.html (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 09. 29.); Reisz T. Csaba: Felekezetek közreműködése az egyházi anyakönyvek levéltári mikrofilmezésében a „mormon akció” idején. In: Ólmosi Zoltán – Szabó Csaba (szerk.): *Amikor „fellazult tételben fogalmazódott meg a világ.” Magyarország a hatvanas években*. Budapest, 2013, 110–130.

¹⁵ Ritter György: Solymáron járt Georgius Agricola: Vom Bergwerck... című kötete. *Az MNL honlapja, A hét dokumentuma*, 2017. 10. 27. http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/solymaron_jart_georgius_agricola_vom_bergwerck_cimu_kotete (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 11. 15.)

értéknél magasabb. A műszerekkel mért optimális eredmény eléréséhez beállított hőmérsékletű levegőt fújnak be, ami keresztüláramlik a helyiségen és így lecsökken a papír nedvességtartalma. A könyvkötészet a Hess András téri épületből került át a Lángliliom utcába 2014-ben, a korszerű eszközökkel felszerelt restaurátorműhely pedig a Bécsi kapu téri épületből költözött át ugyanabban az évben. Helyén konferencia- és kiállítóterem létesült, ahol modern környezetben kerülnek bemutatásra az Országos Levéltár kultúrkinccsei. Az első tárlat 2016. március 15-én nyílt meg *Nyomot hagytak: évszázadok, személyiségek, aláírások* címmel.¹⁶

A Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Uniók Projektek Igazgatósága Elektronikus Levéltár projektje keretében az óbudai épületbe került elhelyezésre az a 16 db fizikai és 37 db virtuális szerver, amelyek kb. 235 TB nettó tárhelykapacitással többek között képesek a maradandó értékű levéltári anyag katasztrófatűrő tárolására és a digitális tartalom *online* hozzáférhetőségének biztosítására.¹⁷

A zöldkörnyezetben elhelyezkedő épületből panorámakilátás nyílik a hegyekre, ami kellemes légkört teremt a kutatók és a levéltári dolgozók számára egyaránt. Mivel a Lángliliom utca a város szélén található, ezért tömegközlekedéssel való megközelítése nem egyszerű, viszont a gépkocsival érkezők számára ingyenes parkolásra van lehetőség a levéltár udvarán. Az épületben lévő egyik hatalmas terem – kialakításának köszönhetően – rendezvények számára is alkalmas helyszín.

Az óbudai épületben őrzött iratanyag a nagyközönség számára is sok érdekeséget tartogat, éppen ezért a Bécsi kapu téri levéltári palotán kívül érdemes ellátogatni a Lángliliom utcába is. Ez szintén nyitva áll a látogatók előtt, és előzetes bejelentkezés alapján mód van raktársétákra, valamint a digitalizáló- és restaurátorműhely megtekintésére.

¹⁶ Németh László Sándor (felelős szerk.): *Nyomot hagytak: évszázadok, személyiségek, aláírások*. Budapest, 2017.

¹⁷ Az Elektronikus Levéltár projektről bővebben lásd http://mnl.gov.hu/mnl/szkk/elektronikus_leveltár_projekt (Utolsó letöltés dátuma: 2017. 11. 15.). Az Informatikai és E-levéltár Osztályról, az Állományvédelmi és Reprográfiai Osztályról, valamint a Kutatószolgálati, Tájékoztatási és Levéltár-tudományi Szakkönyvtár Főosztályról szóló információkat köszönöm Hudák István rendszergazdának, Czikkely Tibor osztályvezetőnek, Konrád Aranka könyvtárvezetőnek és Zetkó Éva kutatótermi csoportvezetőnek.

FOR THE 20TH ANNIVERSARY OF THE NATIONAL ARCHIVES' BUILDING IN ÓBUDA

Following the change of regime, the Hungarian Parliament adopted a law on the reunification of the National Archives and the New Hungarian Central Archives on December 12, 1991, which came into force on 1 July 1992. For a number of reasons, a new archival building has also become necessary. The site was designate in the government act Nr. 1032/1991. (VII.9.) of which appointed the Ministry of Culture and Public Education to propose a visual plan of a building capable to store 50 000 meters of archival material. The construction began in Óbuda in June 1994 and ended in November 1996. The implementer of the building were the Pro Domo Kft., the Múber-Invecon Kft., and Középületépítő Rt., and the architect was Lajos Tolnay, who is the designer of many public buildings. The new archival building was inaugurated on February 28, 1997, and it opened its doors to researchers and visitors at the end of the year.